

Ernest Mandel: Orsakerna till och konsekvenserna av återupprättandet av Bucharin

[Ur Inprecor, 21 mars 1988, s 6-7. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

En hel rad faktorer bidrog till att Sovjetunionens Högsta domstol den 4 februari 1988 kungjorde att de anklagade vid den tredje Moskvarättegången [1938] hade återupprättats.

Framförallt kom det hårda påtryckningar för en förnyad undersökning av samtliga Moskvarättegångar från två delar av den allmänna opinionen.

Den första var överlevande och efterlevande till offren för Stalins utrensningar, som identifierar de anklagades sak med sin egen, det vill säga att oförbehållsamt fördöma utrensningarna. Det finns tio-, om inte hundratusentals av dem. I motsats till perioden av ”avstalinisering” under Chrusjtjov begränsar de sig inte längre till individuella, enskilda aktioner. De uttrycker sin ilska och sina krav på rättvisa högljutt vid offentliga möten, varav många redan har samlat tusentals människor. Detta tryck har slagit an en ton hos den Gorbatjovvänliga intelligentsian.

Det blir alltmer ett oundvikligt problem för de beslutsamma försvararna av glasnost, av öppenhet. För dem är ”öppenhet” om den nuvarande situationen inte trovärdig, om inte omöjlig, utan ”öppenhet” om det förflutna, utan att återupprätta den historiska sanningen.

Den andra delen av opinionen som är inne på samma spår är de unga historikerna. Arkiven är nu till största delen – om än inte fullständigt – öppna för dem. I och med det känner de till sanningen om 1930-talet, och i varierande grad är de fast beslutna att sprida den. Även här är skillnaden i mentalitet och uppträdande stor mot åren 1956-1962. Denna unga generation är mycket mer självständig från regimen (utan att vara helt självständig) än vad generationen av liberaler var under Chrusjtjov-perioden.

I och med den fortfarande hävdade dogmen om ”kommunistpartiets ledande roll”, bör vi komma ihåg att alla frågor om detta partis historia än idag är giltiga i Sovjetunionen. Det är obligatoriskt för miljontals unga att studera denna historia. Av samma skäl är historieböckernas innehåll en synnerligen politisk fråga. Alla dessa läroböcker skrivs om. Och det blir allt svårare att göra det och på samma gång förbigå eller minimera frågan om 1930-talets utrensningar och Moskvarättegångarna.

Påtryckningarna sammanfaller med krav från en stark del av byråkratins mellanskikt på att tillämpa ”sovjetlegalitetens” principer mycket hårdare, med andra ord begränsa den godtyckliga polisiära användningen av domstolsapparaten. Detta krav går långt utöver ett litet skikt ”dissidenters” kampanj för mänskliga rättigheter. Det uttrycker en tydlig strävan från byråkratins mellanskikt, som omfattar miljontals människor, att skydda sig själva. Gorbatjov söker ett politiskt stöd bland dessa skikt. För närvarande är de uppdelade i ”reformivrare” och ”konservativa”. Gorbatjov hoppas vinna över dem, bland annat genom att erbjuda dem skydd mot alla hot om genomgripande utrensningar. Men det leder också till förpliktelser att brännmärka de tidigare utrensningarna för att vara olagliga.

Jämte dessa inte oviktiga samhällskrafter finns de djupare politiska intressena hos Gorbatjovs ”främsta anhängare”. För de radikala anhängarna till *perestrojka* (omstrukturering) av ekonomin och samhället, är den ekonomiska utvecklingsmodell som sägs ha förespråkats av de huvudanklagade vid den tredje Moskvarättegången, Bucharin och Rykov (Lenins efterträdare och ledare för Folkkommisariernas råd), en direkt inspiration för deras egen utvecklingsmodell: att bygga socialismen mycket gradvis, skydda och utvidga den privata sektorn, medvetet stöda den girighet och strävan efter att berika sig själv som finns inom stora befolkningsskikt, tillgripa marknads-mekanismer i mycket större omfattning, öppnare uppmuntra en samhällelig ojämlikhet (det ägde

rum på ett mer olagligt sätt under Stalin och Brezjnev, men uppmuntrades och stimulerades helt klart av den byråkratiska diktaturen).

Så nu är det politiskt användbart för dessa reformivrare att återupprätta Bucharin och hans anhängare politiskt. Och ett sådant politiskt återupprättande är omöjligt utan en juridisk rehabilitering.

De konservativa fortsätter att hylla Stalinperioden

Gorbatjov – en pragmatisk politisk ledare som är himmelsvitt skild från Chrusjtjovs impulsivitet – har under lång tid tvekat om han skulle fästa avseende vid sina egna närmaste mäns högljudda krav. Inte bara för att skydda sin egen rygg, eller försäkra sig om att det inte blir ett alltför våldsamt motstånd från de konservativa som fortsätter att hylla Stalinperioden, utan framförallt därför att han helt klart inser den olösliga motsättningen att bara rehabilitera de anklagade vid den tredje Moskvarättegången juridiskt, utan att rehabilitera de vid den andra rättegången (Pjatakov, Radek och deras kamrater) och de vid den första rättegången (Zinovjev, Kamenev, deras kamrater, och underförstått Leo Trotskij och hans Leon Sedov).

Juridiskt är det i ljuset av återupprättandet av de anklagade vid den tredje rättegången ohållbart att inte återupprätta alla de tre gammal bolsjevikerna och Trotskij. Efter Högsta domstolens kungörelse i februari står Gorbatjov och hans medarbetare idag inför detta problem. Denna kungörelse ogiltigförklarar i själva verket öppet domen vid den tredje Moskvarättegången.

Men den domen sa att praktiskt taget alla de främsta brott som tillskrevs de anklagade hade utförts ”på order från folkfienden L Trotskij”. Det gäller i synnerhet anklagelserna om hemligt samarbete med utländska spionnätverk, överenskommelser att dela upp Sovjetunionen, terroristisk verksamhet, beslutet att mörda stats- och partiledare, sabotage och annan subversiv verksamhet och morderna på Kirov, Menzjinskij, Kujbysjev och Gorkij. Bucharin anklagades också för att ha konspirerat med Trotskij för att störta Lenins regering 1918, vid tiden för fredssamtalen i Brest-Litovsk.

Dessa anklagelser var i stor utsträckning grunden för domarna vid de första och andra Moskvarättegångarna, och för påståendet i den första rättegångens dom att Trotskij och Sedov var skyldiga till terrorism, sabotage, mord och så vidare. Det har nu förlorat allt juridiskt värde. Dessutom visar en noggrann genomläsning av ”debatterna” och domen vid den tredje rättegången att Trotskij var huvudanklagad.

Men det verkar politiskt svårt för Gorbatjovs anhängare, för att inte tala om Gorbatjov själv, att tänka sig att återupprätta Trotskij politiskt – faktiskt också Zinovjev, Radek och deras vänner.

Trotskij som alternativ till Stalin

Trotskij och hans vänner i Vänsteroppositionen och den Förenade oppositionen¹ utgjorde verkligen ett alternativ till Stalin och den stalinistiska diktaturen, ett alternativ som byråkratins reformistiska del inte har något gemensamt med: inriktning på arbetarklassen, nationellt och internationellt, för mer makt och rättigheter för arbetarna gentemot cheferna; inriktning på större jämlikhet på basis av demokratisk frihet att göra offentliga granskningar och avslöjanden; inriktning på en internationell revolution (inte det ”revolutionära krig” som Trotskij felaktigt tillskrivs) på grundval av proletariats egna möjligheter och resurser i varje enskilt land; och inte inriktning på ”socialism i ett land” eller ”det socialistiska lägret” som underordnar den internationella revolutionens intressen under Sovjetunionens intressen.

¹ Förenade oppositionen bestod av veteraner ur 1923-25 års Vänsteropposition och Zinovjovs och Kamenevs anhängare i Leningrad, som mellan 1923 och 1925 hade allierat sig med Stalin mot oppositionen. Förenade oppositionen bildades i april 1926 och varade tills oppositionen uteslöts ur partiet i december 1927, då de zinovjevistiska ledarna omedelbart kapitulerade – red.

Kan Gorbatjov rehabilitera Trotskij, Zinovjev-Kamenev, Pjatakov-Radek juridiskt och samtidigt fördöma dem politiskt? Det är inte omöjlig men mycket svårt.

En juridisk rehabilitering skulle leda till ett antal mycket besvärande praktiskt juridiska konsekvenser för sovjetregimen. Hur skulle den kunna gå mot fri tillgång till Trotskijs och oppositionens skrifter när de inte längre betraktas som ”kontrarevolutionärer” och ”folkets fiender”, utan som ärliga kommunister som gjorde politiska misstag? Hur skulle den i framtiden ens selektivt kunna förhindra fri tillgång till dessa skrifter och att de ges ut på nytt?

Men det är politisk dynamit i dagens Sovjet. En återutgivning skulle omedelbart avslöja att inte bara Stalinperiodens anklagelser om ”brott”, utan till och med de politiska anklagelser som Gorbatjov och hans kompisar drar fram, är förtal som inte skulle klara ens en flyktig genomläsning av den periodens dokument.

Dessa skrifter skulle visa att oppositionen så tidigt som 1923 kritiserade byråkratin skarpt och krävde socialistisk demokrati, med ord som nästan är identiska med de som Gorbatjov använder idag (vilket Bucharin ingalunda gjorde). De skulle visa att oppositionen var mot tvångskollektivisering av jordbruket. De skulle visat att oppositionen häftigt försvarade arbetarnas rättigheter och makt mot byråkratin. De skulle visa att oppositionen krävde frihet för unga, kvinnans rättigheter, kulturell mångsidighet.

Allt detta ställer genast frågan: är det en slump att Stalin gjorde Trotskij och trotskismen till sina främsta fiender? Allt detta kan inte undgå att väcka och stimulera en utbredd sympati för Trotskij och trotskismen bland kritiska delar av Sovjetunionens massor. Det är ytterligare ett skäl för oss att utvidga vår kampanj och hela den internationella arbetarrörelsens aktioner för en total och fullständig juridisk rehabilitering av alla de anklagade vid de första och andra Moskvarättegångarna, inklusive kamraterna Leo Trotskij och Leon Sedov!